

SÚMRAK

SYNOPSIS

Rok 1913, Budapešť, srdce Európy. Mladá Irisz Leiter prichádza do maďarského hlavného mesta s veľkými túžbami, nádejou a vyhlídkami pracovať ako modistka v legendárnom obchode s klobúkmi, ktorý kedysi patril jej zosnulým rodičom. Nový majiteľ, Oszkár Brill, ju však s nechutou posielajú preč.

Zatiaľ čo v obchode s klobúkmi prebiehajú prípravy, vítajú sa hostia mimoriadneho významu, muž prichádza za Irisz, hľadá istého Kálmána Leitera.

Irisz odmieta opustiť mesto, mladá žena sleduje Kálmánove stopy, pretože je to jediný odkaz, ktorý by ju mohol spojiť so stratenou minulosťou. Jej usilovné pátranie ju prevádza tmavými uličkami Budapešti, kde žiari len obchod s klobúkmi Leiter, cez rušné civilizačné turbulencie, v predvečer veľkého pádu.

HISTORICKÝ KONTEXT

Monarchia Rakúsko-Uhorska, v samom centre Európy pred vypuknutím Prvej svetovej vojny, je na križovatke nahromadeného európskeho napätia, kde na mnohých úrovniach koexistuje modernosť a zastaranosť. V politike, František Jozef starší, cisár Rakúska a kráľ Uhorska, vládne z Viedne nad rozsiahlymi územiami, desiatkami národov, mnohými kultúrami a náboženstvami. Všetky formy ráznych politických a ideologických ambícií, ktoré sa rozšírili v priebehu 19. storočia, sú prítomné alebo nekontrolovateľné, niekedy zmiešané: socializmus, anarchizmus, nacionalizmus. Moderný antisemitizmus dosahuje svoju zrelosť vo Viedni. Rozvíjajú sa nové vedecké prístupy, prvé formy psychologických štúdií a psychoanalýzy, zatiaľ čo mnohé pseudovedecké a intelektuálne skupiny, kultové hnutia, okultné sekty nasledujú vodcov, ktorí túžia po zvláštnom mieste v spoločnosti, alebo na okraji spoločnosti. V Rakúsko-Uhorsku funguje mnoho zásadne marginálnych, aj keď nadšených hnutí, kde všetky formy umenia, vrátane architektúry, literatúry a filmu, prekvitajú. Kríza identity, ktorá vznikla fragmentáciou aspirácií a rozpadom centrálného kráľovského poriadku, spojená s rozčarovaním sveta a krízou maskulinity vytvárajú kolísavý svet, ktorý by mohol viesť k extrémnej prosperite alebo naopak k pádu.

Vo vnútri spoločnosti vládne okrem jej bezhraničného optimizmu a lásky k technológiám aj hlboký nepokoj - plávajúci sentiment, že sa stane niečo zlé, možno apokalyptické. Toto je vek takmer biblického očakávania.

Táto spoločnosť, ktorej kódy a sofistikovanosť sú tvorené spôsobom, akým sa ľudia obliekajú a správajú - majú klobúky, ktoré navrhujú a nosia, zachovávať falošnú predstavu pokoja. Avšak pod týmto pozlátkom civilizácie, sú mnohé sily, ktoré nemožno ovládať. Chystajú sa zatiahnuť všetkých nič netušiacich ľudí, veriacich v pokrok, do bahna a úpadku, doteraz nevídaných priemyselných rozmerov.

POSTOJ REŽISÉRA

Irisz a Súdmar

Ešte predtým ako vznikla prvá predstava filmu Saulov syn, mal som v hlave myšlienku vytvoriť film o mladej žene, osamelej, stratenej vo svete. Vo svete, ktorému sa snaží porozumieť, ale nedokáže to. Pravdepodobne pod vplyvom určitej literárnej a filmovej tradície Strednej Európy som bol priťahovaný k hlavnej postave, ktorá je čiastočne obklopená tajomstvom, a ktorej činy musí publikum neustále posudzovať a prehodnocovať. Dokonca sa v určitom okamihu stáva postavou neočakávaných rozmerov, podobne ako zvláštna Jana z Arku Strednej Európy.

Na rozdiel od Saulovho syna, ktorý mal dokonalý dokumentárny prístup, Súdram pripomína príbeh, tajomstvo samo o sebe, kde je pozvaný aj divák, aby spolu s hlavnou postavou našiel cestu cez toto bludisko fasád a vrstiev. Od začiatku som si predstavoval tento film ako spôsob ponorenia diváka do osobného labyrintu, pozdĺž Iriszinho pátrania po bratovi a nakoniec zmysel sveta, ktorý chce objaviť. Za každým nájdeným náznakom, ktorý sa zdá byť zrejmý, existujú opačné informácie. Za každou objavenou stopou, sa nachádza ďalšia a samotná protagonistka sama celkom nerozumie procesu, ktorý sa odohráva hlboko v nej. Irisz je postava uväznená medzi svetlom a tmou, krásou a hrozbou, neschopná zvládnuť sivé zóny. V tomto zmysle je Súdram tiež príbehom dievčaťa, kvitnutia podivného kvetu.

Súdram mal od začiatku v úmysle z blízka sledovať hlavnú postavu, Irisz. Veľmi intímny prístup v neobvyklom filme sa snaží prelomiť predvídateľné kódy vnímania minulosti. Divák je ponorený do neznámeho sveta, kde ľudia hovoria inými jazykmi - zvuk je základným kameňom stratégie - donútiť diváka, aby sa vzdal niektorých obranných prostriedkov. To sa mi zdá veľmi potrebné. Osloviť diváka odlišným spôsobom je môj konečný cieľ, hneď po prinútení publika cítiť a myslieť.

Súdram, naše časy a Európa

Súdram je film o civilizácii na križovatke. V srdci Európy, na vrchole pokroku a technológií, bez toho, aby bol zapísaný v histórii, sa odohráva osobný príbeh mladej ženy. Stáva sa odrazom procesu, ktorý je sám o sebe zrodením 20. storočia.

Pred sto rokmi, z výšky svojho zenitu, Európa spáchala samovraždu, ktorá zostáva tajomstvom dodnes. Akoby civilizácia na svojom vrchole vyrábala jed, ktorý ju zničil. V jadre tohto filmu sa objavuje osobná zaujatosť.

Súdram sa odohráva skôr ako Prvá svetová vojna v Rakúsko-Uhorskej monarchii, zdanlivo prosperujúcom, mnohonárodnom štáte s tuctom jazykov a mnohých národov, s rozkvitnutými hlavnými mestami Viedňou a Budapešťou, kultúrnymi centrami sveta. Napriek tomu sa za týmto pozlátkom objavujú skryté sily, ktoré chcú monarchiu rozdeliť.

Ako dieťa som počúval príbehy mojej starej mamy, ktorá sa narodila v roku 1914. Kvôli turbulenciám na európskom kontinente v 20. storočí, zažila vo svojom živote všetky totalitné režimy, genocídy, neúspešné revolúcie a vojny. Bola svojim spôsobom Európa sama.

Moje hlboké európske korene ma nútia premýšľať o dobe, v ktorej teraz žijeme, a dobami našich predkov, o tom, aké tenké môže byť pozlátko civilizácie, a čo sa nachádza za ním. V našom modernom svete post-národného štátu sa zdá, že zabúdame na hlbokú dynamiku dejín. V našej bezhraničnej láske k technológiám a vede zabúdame, ako ľahko nás môžu priviesť ku skaze. Verím, že

žijeme vo svete, ktorý nie je tak ďaleko od toho, ktorý predchádzal Veľkej vojne v roku 1914. Svet, ktorý je úplne slepý voči silám ničenia, vznikajúceho v jeho jadre. Nie sme ďaleko od postupov, ktoré sa uskutočnili v Rakúsko-Uhorskej monarchii. Pre nás je história teraz, v Strednej Európe.

Subjektivita, civilizácia a kino

Ako režisér objavujem to, ako sa môže stretnúť ľudská duša (subjektivita) a kolektívna duša civilizácie. Pri predstavovaní Súmraku som sa pokúsil nájsť križovatku medzi príbehom jednotlivca a stavom sveta, v ktorom hrdinka žije. Dnešná filmová prax je orientovaná na divákov a ich neustále uisťovanie - vždy som však chcel nájsť nové spôsoby, ako prezentovať divákovi subjektívnu skúsenosť s neistotou a krehkosťou, základný prúd nášho najľudskejšieho stavu. Rovnako ako v Saulovom synovi, nechcem publiku prezentovať konvenčné dielo. Myslel som, že by sme mohli dosiahnuť viac tým, že svet ukážeme z blízka, ale nebudeme sa ho pokúšať úplne odhaliť. Fantázia diváka môže urobiť zvyšok.

Zdá sa mi, že štandardizácia súčasného filmu a televízie nie je dôveryhodná a ja som rozhodnutý nájsť nové spôsoby, ako reprezentovať obrazy a príbehy, ktoré sa už nebudú spoliehať na demonštrujúce a z kontextu vyplývajúce metódy. To znamená, že musíme riskovať.

Mám pocit, že skúsenosti publika pri sledovaní dnešných filmov sú stále neuspokojivé, obmedzené na industrializovaný jazyk pre ľahšie pochopenie, ignorujúc pohľad diváka. Dnešné filmy odmietajú dôverovať publiku. Režiroval som Súmrak spôsobom, ktorý sa môže zdať zvláštny pre niekoho, kto plne využíva dnešné filmové praktiky. Chcel som znovu prepojiť publikum s dobrodružnou podstatou filmu.

"Menej je viac" - náš vizuálny prístup sa opiera o ekologickú priestorovú stratégiu vďaka stále sa pohybujúcemu fotoaparátu. Keď sa ponoríme do sveta zdanlivo naivného a nevinného charakteru, dufame, všetko s ňou objavujeme prirodzeným spôsobom. Nepokojný subjektívny tok informácií premení príbeh mladého dievčaťa na temný príbeh o úpadku.

Vo filmovom svete, ktorý sa čoraz menej spolieha na reálne prostredie a stále viac na počítače a vizuálne efekty, som chcel zaujať stanovisko, že film má všetko čo do činenia s čarom fyziky, optiky a chemikálií. Je to trik vnímania, svetla a tmy. Kvôli tomu sme sa spoliehali na vytvorenie scény v reálnom meste – Budapešti, použitie fotochemicky exponovaného, vyvinutého filmu a reálnych efektov. Použili sme komplikované, choreograficky dlhé scény, aby sme priviedli Súmrak do fyzického sveta, ktorému môžu diváci veriť.

Tento film je mojím osobným svedectvom o láske k filmu, takmer storočie po vzniku filmu Východ slnka od Murnau, ktorému vzdávame hold. Dúfam, že Súmrak si vzal niečo z výsluchov, ktoré stelesnil Murnauov film.

Zdá sa mi, že sme opäť na úsvite novej kinematografickej éry, ktorá je však menej vášnivá. Mohli by sme byť opäť na križovatke, a pokušenie by nás mohlo priviesť k ceste, na ktorej je gramatika filmu nespochybniteľnejšia a pevnejšia než kedykoľvek predtým, s bezpodmienečnou láskou k digitálnym technológiám a jasnej dramaturgii, s rizikom straty mágie a neúprosnej vynaliezavosti kina.

LÁSZLÓ NEMES

László Nemes sa narodil 18. februára 1977 v Budapešti v Maďarsku. Po štúdiu dejín, medzinárodných vzťahov a scenáristiky v Paríži, pôsobil ako asistent režiséra vo Francúzsku a Maďarsku na krátkometrážnych a hraných filmoch. Pomáhal Béla Tarrovovi na Mužovi z Londýna a následne študoval filmovú réžiu na Newyorskej univerzite. Jeho krátkometrážne filmy získali tridsať ocenení na viac ako 100 medzinárodných filmových festivaloch. Jeho prvý celovečerný debut, Saulov syn, ktorý mal premiéru na filmovom festivale v Cannes v roku 2015, získal cenu Grand Prix a neskôr získal Zlatý glóbus a Oscara za najlepší cudzojazyčný film v roku 2016. Súrak je jeho druhým celovečerným filmom.

JULI JAKAB

Juli Jakab sa narodila v roku 1988. V roku 2013 vyštudovala scenáristiku na Vysoké škole divadelných a filmových umení v Budapešti, pričom už počas štúdia začala s hraním a do dnešného dňa hrala v niekoľkých krátkometrážnych, aj celovečerných filmoch.

VLAD IVANOV

Predtým, než získal rolu Oszkara Brilla v Súmraku, hral Rumun Vlad Ivanov v maďarskom filme Hint režiséra Bálinta Kenyeresa. V roku 2016 si zahral v troch filmoch vybraných do Cannes: Toni Erdmann od Maren Ade, Skúška dospelosti (Bacalaureat) od Cristian Mungiu a Psy (Câini) Bogdana Mirica. Víťaz ceny LA Critics za vynikajúce stvárnenie Dr. Bebeho v 4 mesiacoch, 3 týždňoch a 2 dňoch (4 luni, 3 săptămâni și 2 zile) a jeho všestrannosť ho ustanovila za jedného z najväčších hereckých postáv v Európe. Rovnako ako jeho filmová tvorba, Vlad Ivanov je aj úspešným divadelným hercom, za čo získal doma v Rumunsku, mnoho ocenení.